Dr. BACHANA JISHKARIANI, LL.M. (München)

Assoziierter Professor

EUROPÄISCHES STRAFRECHT

IM RAHMEN DER EUROPÄISCHEN UNION

TBILISI, 2013

Publishing House "World of Lawyers"

ბაჩანა ჯიშკარიანი, LL.M. (München)

სამართლის დოქტორი (მიუნხენის ლუდვიგ-მაქსიმილიანის
სახელობის უნივერსიტეტი), ასოცირებული პროფესორი

ევროპული სისხლის სამართალი

ევროკავშირის ფარგლებში

თბილისი, 2013
გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“

წიგნი გამოიცა საერთაშორისო სამართლებრივი თანამშრომლობის გერმანული ფონდის (IRZ) ფინანსური მხარდაჭერით.

Dieses Buch wurde mit finanzieller Unterstützung der Deutschen Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit e.V. (IRZ) verlegt.

რედაქტორი: **გიორგი დგებუაძე**

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი

ყველა უფლება დაცულია. ამ წიგნის არც ერთი ნაწილი (ეს იქნება ტექსტი, ფოტო-ილუსტრაცია თუ სხვა) არანაირი ფორმით და საშუალებით (იქნება ეს ელექტრონული თუ მექანიკური), არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას ავტორის წერილობითი ნებართვის გარეშე.

საავტორო უფლებების დარღვევა ისჯება საქართველოს კანონმდებლობით.

© ბაჩანა ჯიშკარიანი, 2013

გამომცემლობა „იურისტების სამყარო"

თბილისი, მ. კოსტავას №75; ტელ:. 238 35 99; 557 51 51 34

E-mail: Lawyers.world@yahoo.com;
http://www.facebook.com/lawyers.world

ISBN 978-9941-9343-4-6

საერთაშორისო სამართლებრივი თანამშრომლობის გერმანული ფონდი (IRZ) დაფუძნდა 1992 წელს, რომელიც გერმანიის ფედერალური იუსტიციის სამინისტროს დავალებით კონსულტაციებს უწევს პარტნიორ სახელმწიფოებს სამართლისა და სასამართლო სისტემის რეფორმის კუთხით. სამართლებრივი სახელმწიფოსა და დემოკრატიის იდეა არის ის წინაპირობა, ის გარანტია, რომელიც უზრუნველყოფს ძირითადი უფლებების, სტაბილური სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივი სტრუქტურების გაძლიერებას, ასევე ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებას. IRZ-ის მიზანია აღნიშნული განვითარების პროცესის მხარდაჭერა, სადაც კონკრეტული პარტნიორი ქვეყნის მოთხოვნილებებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

IRZ-სა და საქართველოს შორის თანამშრომლობა ეფუძნება საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსა და გერმანიის ფედერალურ იუსტიციის სამინისტროებს შორის 2005 წელს დადებულ ერთობლივ მემორანდუმს, რომელიც 2006 წელს შევიდა ძალაში. თანამშრომლობა ძირითადად მიმართულია საერთაშორისო აქტების ქართულ სამართალში დანერგვისკენ და მოიცავს კონსულტაციებს როგორც სისხლის სამართალსა და სასჯელაღსრულების სამართალში, ასევე პრაქტიკოსი იურისტების განათლებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების საკითხებს. ევროპული სისხლის სამართალიც ამ კონტექსტში მოიაზრება. აღნიშნული ნაშრომის გამოქვეყნება მნიშვნელოვანია ქართული სამართლის პრაქტიკის სრულყოფისა და სამართლებრივი უსაფრთხოების გაღრმავებისთვის.

წინათქმა

სისხლის სამართლის ევროპეიზაცია ბოლო რამდენიმე წელია, ლისაბონის ხელშეკრულების ძალაში შესვლის შემდგომ, ინტენსიურად მიმდინარეობს. ეს პროცესი გამოწვევების წინაშე აყენებს ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებს, ვინაიდან კლასიკური სისხლის სამართლისა და ევროკავშირის სამართლის თანაცხოვრება არცთუ მარტივია. სისხლის სამართლის ევროპეიზაციის პროცესი ამავდროულად მნიშვნელოვანია არამარტო ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოებისთვის, არამედ მისი მეზობლებისთვისაც. საქართველო ევროპული სამეზობლო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ნაწილია და შესაბამისად, ევროკავშირის ფარგლებში მიმდინარე პროცესები გარკვეულწილად მასზეც ახდენენ გავლენას. მოცემული ნაშრომის მიზანია სისხლის სამართლის ფარგლებში მიმდინარე ევროპეიზაციის პროცესების განხილვა, ანალიზი და არსებული პრობლემების ჩვენება, რათა საქართველო მომზადებული შეხვდეს ევროკავშირთან დაახლოების პროცესს.

ბუნებრივია, ევროპეიზაციის შედეგად წარმოშობილი ევროპული სისხლის სამართალი მჭიდროდ არის დაკავშირებული ევროპულ ინტეგრაციასთან. ამიტომაც, აქ სისხლისსამართლებრივ თემებთან ერთად, როგორიცაა მაგ. ნაციონალური სისხლისსამართლებრივი ნორმების განმარტება, მათი განეიტრალება ევროკავშირის სამართალთან კოლიზიის დროს და ა.შ., განხილულ იქნება მოკლედ ევროკავშირის წარმოშობის ისტორია და საქართველოსთან მისი ურთიერთობების ქრონოლოგია.

ეს არის პირველი მცდელობა, სისტემატიზებული (სახელმძღვანელოს) სახით მიეწოდოს ქართველ მკითხველს წიგნი ევროპული სისხლის სამართლის შესახებ და იმედია, ის ქართველ იურისტებს გარკვეულ დახმარებას გაუწევს ამ მიმართულებით. ევროპული სისხლის სამართალი ახლა იკიდებს ფეხს ქართულ უნივერსიტეტებში, როგორც სასწავლო კურსი და ვინაიდან მოცემული მიმართულებით ჯერჯერობით ქართულ სამართლებრივ სივრცეში ღრმა კვლევის ტრადიცია არ არსებობს, გარკვეული ტერმინოლოგიური უზუსტობებისგან დაზღვეული არ ვართ. მოხარული ვიქნები, თუ მკითხველის მხრიდან რეკომენდაციები და შენიშვნები იქნება. შეგიძლიათ მომწეროთ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: **bachanajishkariani@gmail.com**.

ნაშრომი ძირითადად ეყრდნობა ჩემს დისერტაციას, რომელიც შესრულებულ იქნა მიუნხენის ლუდვიგ მაქსიმილიანის სახელობის უნივერსიტეტში პროფესორ *ჰელმუტ ზატცგერის* კათედრაზე და 2013 წელს გამოიცა გამომცემლობა Nomos-ში (ბადენ-ბადენი, გერმანია) - **„Die Be-**

deutung des Europäischen Strafrechts und sein Einfluss in Georgien“ (ISBN 978-3-8487-0344-9). თანამშრომლობისთვის მინდა მადლობა გადავუხადო ამ გამომცემლობას.

განსაკუთრებული მადლობა ეკუთვნის საერთაშორისო სამართლებრივი თანამშრომლობის გერმანულ ფონდს (IRZ) და კერძოდ, მის კოორდინატორს საქართველოში, ბ-ნ *სულხან გამყრელიძეს*, რომლის ფინანსური მხარდაჭერითაც მოხდა ამ წიგნის გამოცემა.

გამოყენებული საკანონმდებლო მასალა გათვალისწინებულია 2013 წლის ივნისის მდგომარეობით.

ბაჩანა ჯიშკარიანი, LL.M. (München)
ასოცირებული პროფესორი
სამართლის დოქტორი

თბილისი, ივნისი, 2013

VORWORT

Seit dem Inkrafttreten des Lissabon-Vertrages findet die Europäisierung des Strafrechts noch intensiver als früher statt. Dieser Prozess stellt die Mitgliedstaaten der Europäischen Union (EU) vor eine bedeutende Herausforderung, weil die Koexistenz des klassischen nationalstaatlichen Strafrechts und des Europäischen Rechts nicht immer frei von Konflikten und Kollisionen ist. Die Europäisierung ist jedoch nicht nur für die Mitgliedstaaten, sondern auch für andere Länder wichtig. Georgien ist ein Teil der Europäischen Nachbarschaftspolitik und demensprechend unterliegt auch sein Rechtssystem teilweise dem europäischen Einfluss. Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist die Analyse und Erörterung der Europäisierung des Strafrechts, vor allem im Hinblick auf den Annäherungsprozess Georgiens an die EU.

Das in den letzten Jahren geschaffene Europäische Strafrecht ist selbstverständlich eng mit der europäischen Integration verbunden. Daher werden in der vorliegenden Arbeit außer strafrechtlichen Themen, wie zum Beispiel der europarechtskonformen Auslegung nationaler Strafvorschriften oder deren Neutralisierung, auch die Geschichte der Europäischen Union und deren Beziehungen mit Georgien analysiert.

Dies ist der erste Versuch, georgischen Juristen ein systematisch strukturiertes (Lehr)Buch über Europäisches Strafrecht im Rahmen der Europäischen Union zur Verfügung zu stellen. Weil in Georgien auf diesem Gebiet bisher keine umfassende Forschung stattgefunden hat, können den Lesern einige neue Begriffe fremd erscheinen. Ich würde mich daher über alle Anmerkungen und Hinweise per elektronischer Post unter **bachanajishkariani@gmail.com** freuen.

Die vorliegende Arbeit basiert hauptsächlich auf meiner Dissertation, die ich an der Ludwig-Maximilians-Universität München - Lehrstuhl Prof. Dr. *Helmut Satzger* - verfasst habe. Sie ist im Jahr 2013 beim Nomos-Verlag erschienen **(„Die Bedeutung des Europäischen Strafrechts und sein Einfluss in Georgien“, ISBN 978-3-8487-0344-9**). Für die gute Zusammenarbeit möchte ich mich bei dem Verlag bedanken.

Ein besonderer Dank gilt der Deutschen Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit (IRZ) und ihrem Vertreter in Georgien Herrn *Sulkhan Gamkrelidze*, die die Veröffentlichung dieses Buches finanziell ermöglicht haben.

Stand der zitierten Vorschriften ist Juni 2013.

Assoz. Prof. Dr. **Bachana Jishkariani,** LL.M. (München)

Tbilisi, im Juni 2013

რედაქტორისგან

სისხლის სამართლის ინტერნაციონალიზაცია უწყვეტი პროცესია. ამას უფრო და უფრო აჩქარებს მსოფლიოში გავრცელებული ფართომასშტაბიანი, ჯგუფური და სისტემატური დანაშაულები, რომლის თავიდან აცილება მხოლოდ ნაციონალური მართლმსაჯულების ფარგლებში შეუძლებელია. საერთაშორისო თანამეგობრობა თანმიმდევრულად ადგენს ახალ წესებსა და სტანდარტებს, რომელიც იქნება საერთო ყველა სახელმწიფოსთვის ისეთი დანაშაულების პრევენციის მიზნით, როგორიცაა ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული, ტერორიზმი, ტრეფიკინგი, ნარკოტიკული დანაშაული, კიბერდანაშაული და სხვა. სწორედ აღნიშნული სფეროს, სხვა საკითხებთან ერთად, დარეგულირების მიზნით იქმნება საერთაშორისო სისხლის სამართალი, რომელიც სისხლის სამართლის ინტერნაციონალიზაციის შედეგია.

საერთაშორისო სისხლის სამართალი, როგორც სისხლის სამართლის და საერთაშორისო სამართლის კომბინაცია, საერთაშორისო ნორმების გამოყენებით უზრუნველყოფს სისხლის სამართლის მთავარ მიზანს, დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილებასა და მართლწესრიგის დაცვას, უფრო დეტალურად კი, საერთაშორისო დანაშაულების პრევენციას. აღნიშნულ მიზნებს იგი სხვადასხვა მიმართულებით ახორციელებს.

საერთაშორისო სისხლის სამართალის ერთ-ერთი მთავარი დარგია ევროპული სისხლის სამართალი, რომელიც მოიცავს სისხლის სამართალს ევროსაბჭოს და ევროკავშირის ფარგლებში.

წინამდებარე წიგნი ეხება ევროპულ სისხლის სამართალს ევროკავშირის ფარგლებში, რომელიც შედარებით ახალი სფეროა საერთაშორისო სისხლის სამართლისთვის. ეს განპირობებულია ახლო წარსულში ევროკავშირის მთავარი დოკუმენტის, ლისაბონის ხელშეკრულების ძალაში შესვლით, რომელიც სისხლის სამართლის ჰარმონიზაციის ახალ სტანდარტებს აწესებს წევრი ქვეყნებისთვის.

ზემოაღნიშნული არსებითი საკითხია საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობისთვის, მით უფრო, როდესაც ქვეყანა უკვე დგას ევროკავშირში გაწევრიანების გზაზე. მეორე მხრივ, საქართველომ უნდა გაითვალისწინოს წამყვანი ევროპული ქვეყნების გამოცდილება, რომ არ დადგეს ისეთი პრობლემების წინაშე, რომლის გადაწყვეტის მიზნითაც დაიწყო სისხლის სამართლის ევროპეიზაციის პროცესი.

ავტორი არის პირველი საქართველოში, რომელმაც დაიცვა დისერტაცია ევროპულ სისხლის სამართალში და მოახდინა სისხლისსამართლებრივი პარალელების გავლება ევროკავშირის და საქართველოს კანონმდებლობას შორის. წიგნში დატალურად არის განხილული ევროკავშირის ისტორია, ერთიანი ევროპული იდეის წარმოშობიდან ლისაბონის ხელშეკრულების მიღებამდე, ევროპული სისხლის სამართლის ცნება, მიზნები, ამოცანები და ა.შ. ავტორი დეტალურად ეხება სისხლის სამართლის ევროპეიზაციის საკითხს, თუ როგორ უნდა მოხდეს სისხლისსამართლებრივი ნორმების ჰარმონიზაცია, სისტემატიზაცია იმ წესების ფარგლებში, რომელსაც განსაზღვრავს თვითონ ევროკავშირი. წიგნი განკუთვნილია სტუდენტების, მაგისტრანტების, დოქტორანტების, თეორეტიკოსი და პრაქტიკოსი იურისტებისთვის, რომლებსაც სურთ ცოდნა გაიღრმავონ ევროპულ (ევროკავშირის) სისხლის სამართალში.

გიორგი დგებუაძე
თბილისი, ივნისი 2013

სარჩევი

წინათქმა **6**

VORWORT **8**

რედაქტორისგან **9**

შემოკლებანი **16**

შესავალი **21**

ევროპული სისხლის სამართლის ცნებისათვის **21**

თავი 1. საქართველოსა და ევროკავშირის ურთიერთობები **22**

§ 1. მნიშვნელოვანი მოვლენების ქრონოლოგია 22

§ 2. პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება 24

§ 3. საქართველოს პარლამენტის დადგენილება 26

§ 4. ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა და საქართველო 27

§ 5. აღმოსავლეთის პარტნიორობა 28

დასკვნა **29**

თავი 2. ევროპული ინტეგრაციის ისტორია **31**

§ 1. ერთიანი ევროპული იდეა 31

I. ერთიანი ევროპული იდეის დაბადება 31

II. ერთიანი ევროპული იდეა მეორე მსოფლიო ომამდე 33

III. ერთიანი ევროპული იდეა მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ 34

§ 2. ქვანახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანება 35

§ 3. რომის ხელშეკრულებები 36

§ 4. პერიოდი მაასტრიხტის ხელშეკრულებამდე 37

§ 5. მაასტრიხტის ხელშეკრულება და ევროკავშირის დაფუძნება 39

§ 6. ამსტერდამი და ნიცა 40

§ 7. ევროკონსტიტუცია 42

§ 8. ლისაბონის ხელშეკრულება 44

დასკვნა **46**

თავი 3. ევროპული სისხლის სამართალი **47**

§ 1. ევროპული სისხლის სამართლის ცნება 47

§ 2. ევროპული სისხლის სამართლის მიზნები 51

I. სისხლის სამართლის ამოცანები 51
II. ევროპული სისხლის სამართლის სპეციალური მიზნები 52
1) დამნაშავეობის წინააღმდეგ ბრძოლა...53
2) ევროკავშირის ორგანოები, ღირებულებები და მათი სისხლისსამართლებრივი დაცვა 54
3) ინდივიდუალური თავისუფლებების დაცვა 57
III. ქართული სისხლის სამართლის მიზნები და სამართლებრივი სიკეთეები...60
დასკვნა..64

თავი 4. ევროკავშირის სამართლის გავლენები ნაციონალურ სამართალზე..65
§ 1. ევროკავშირის სამართლისა და ნაციონალური სამართლის ურთიერთმიმართება 65
§ 2. ევროკავშირის სამართლის უშუალოდ მოქმედების ძალა 66
§ 3. ევროკავშირის მოქმედების ფორმები 67
I. დადგენილება 68
II. დირექტივა...70
1) დირექტივების იმპლემენტაცია..72
2) დირექტივების უშუალოდ მოქმედების ძალა 73
3) დირექტივების ვერტიკალური მოქმედება...74
4) დირექტივის შესაბამისი განმარტება 75
III. მოქმედების სხვა ფორმები 77
§ 4. ევროკავშირის სამართლის გავლენა ნაციონალურ სისხლის სამართალზე...77
I. ზოგადი მიმოხილვა 77
II. ევროპული სანქციები და ევროპული სისხლის სამართალი 78
§ 5. ევროკავშირის სამართლის შესაძლო გავლენები ქართულ სისხლის სამართალზე 80
I. ზოგადი მიმოხილვა 80
II. ლოიალურობის პრინციპი 82
1) დანაშაულის შემადგენლობები და ევროკავშირის სამართალი...........84
2) სასჯელები და ევროკავშირის სამართალი 85
3) მინიმალური მოთხოვნები ევროკავშირის სამართლის დარღვევების წინააღმდეგ მიმართული სანქციებისთვის 93
a) „Amsterdam Bulb"-ის შემთხვევა და პასუხი პირველ კითხვაზე 94

b) შემთხვევა „Colson & Kamann“ — წევრი სახელმწიფოების არჩევანის თავისუფლების პირველი შეზღუდვა 95
c) „ბერძნული სიმინდის შემთხვევა“ — ევროპული სისხლის სამართლისთვის უმნიშვნელოვანესი გადაწვეტილება 97
4) გადაწყვეტილებების მნიშვნელობა ნაციონალური სამართლისთვის..99
a) საპროცესო შეთანხმება და სანქციები 107
b) იურიდიული პირების დასჯადობა და ევროკავშირის სამართალი ... 111
§ 6. სისხლისსამართლებრივი ჰარმონიზაცია ევროკავშირის საქმიანობის წესის შესახებ ხელშეკრულების 83-ე მუხლის საფუძველზე 122
I. სისხლისსამართლებრივი მითითების გაკეთების ორიგინალური კომპეტენცია — 83-ე მუხლის პირველი აბზაცი 125
II. ევროკავშირის დამატებითი კომპეტენცია სისხლის სამართალში — 83-ე მუხლის მე-2 აბზაცი 128
III. „საავარიო მუხრუჭი“ — 83-ე მუხლის მე-3 აბზაცი 136
დასკვნა... 142

თავი 5. ასიმილირება 143
§ 1. ევროკავშირის სამართლის მითითება ნაციონალურ სამართალზე 143
§ 2. შიდასახელმწიფოებრივი ბლანკეტური ნორმები და მითითება ევროკავშირის სამართალზე 145
I. მითითებები დირექტივებსა და დადგენილებებზე............................ 145
II. სტატიკური და დინამიკური მითითებები.. 146
III. მითითებები და განსაზღვრულობის პრინციპი 147
დასკვნა... 151

თავი 6. ევროკავშირის სამართლის უპირატესი იურიდიული ძალა და ნაციონალური სისხლისსამართლებრივი ნორმების ნეიტრალიზება.. 152
§ 1. უპირატესი იურიდიული ძალა... 152
§ 2. ევროკავშირის სამართლის გამოყენების თუ მოქმედების უპირატესი იურიდიული ძალა 157
§ 3. ნაციონალური სისხლისსამართლებრივი ნორმების განეიტრალება... 159
I. ნამდვილი კოლიზია დანაშაულის შემადგენლობიდან გამომდინარე 160

II. ირიბი კოლიზიები 166
III. სანქციიდან გამომდინარე ნამდვილი კოლიზია 167
IV. მოჩვენებითი კოლიზია 169
დასკვნა **171**

თავი 7. ევროკავშირის სამართლის შესაბამისი განმარტება 172
§ 1. ევროკავშირის სამართლის შესაბამისი განმარტება, მისი მნიშვნელობა და ფარგლები 172
§ 2. განმარტების ცალკეული მაგალითები... 176
I. სამოხელეო დანაშაულები 176
II. დოკუმენტებთან და ბეჭდებთან დაკავშირებული დელიქტები 178
III. ცრუ ჩვენების მიცემა 179
IV. ფულის გაყალბება... 181
V. გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულები 182
დასკვნა.. **183**

თავი 8. სისხლისსამართლებრივი ჰარმონიზაციის მნიშვნელოვანი სფეროები... 184
§ 1. ტერორიზმი.. 184
§ 2. ტრეფიკინგი 187
I. დირექტივა ტრეფიკინგთან ბრძოლის შესახებ 187
§ 3. ბავშვთა სექსუალური ექსპლუატაცია და ბავშვთა პორნოგრაფია 189
I. დირექტივა ბავშვთა სექსუალური ექსპლუატაციისა და ბავშვთა პორნოგრაფიის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ 189
§ 4. ნარკოტიკებით არალეგალური ვაჭრობა 191
§ 5. ფულის გათეთრება 192
I. ჩარჩო-გადაწყვეტილება ფულის გათეთრებასთან ბრძოლის შესახებ.. 192
II. დირექტივა ფულის გათეთრების შესახებ 193
§ 6. კორუფციასთან ბრძოლა.. 194
I. ჩარჩო-გადაწყვეტილება კერძო სექტორში კორუფციასთან ბრძოლის შესახებ... 195
§ 7. გადახდის საშუალებების გაყალბება 197
I. ჩარჩო-გადაწყვეტილება ევროს სისხლისსამართლებრივი დაცვის შესახებ 197

II. თაღლითობისა და გადახდის არაფულადი საშუალებების გაყალბებისგან დაცვა 198
§ 8. კიბერდანაშაულები 199
I. ჩარჩო-გადაწყვეტილება ინფორმაციულ სისტემებზე თავდასხმის შესახებ 199
§ 9. ორგანიზებული დამნაშავეობა 201
I. ჩარჩო-გადაწყვეტილება ორგანიზებულ დამნაშავეობასთან ბრძოლის შესახებ 201
II. არალეგალური მიგრაცია 203
§ 10. რასიზმი და ქსენოფობია 204
I. ჩარჩო-გადაწყვეტილება რასიზმისა და ქსენოფობიის გამოხატულების ცალკეულ ფორმებთან ბრძოლის შესახებ 206
§ 11. გარემოს დაცვა 207
I. დირექტივა გარემოს სისხლისსამართლებრივი დაცვის შესახებ 209
II. ზღვების დაბინძურება 210
დასკვნა 211

თავი 9. სისხლისსამართლებრივი დევნა ევროკავშირის ფარგლებში 212
§ 1. ევროპოლი 212
§ 2. ევროიუსტი 215
§ 3. ევროპული პროკურატურა 217
§ 4. OLAF 219
§ 5. ორმხრივი აღიარების პრინციპი 220
I. ევროპული დაპატიმრების ბრძანება 221
II. ორმაგი დასჯის აკრძალვა 227
დასკვნა 234

გამოყენებული ლიტერატურა 235
ავტორის შესახებ 257